

Kulcsár Zsófia

Szegedi Tudományegyetem

A rendszerváltás utáni (feminista) szerveződés kihívásai

A rendszerváltás komplex folyamat, melynek során egyes intézmények teljes mértékben megszűntek, míg más intézmények átalakultak, és újak is jöttek létre. A magyar civil szférában is nyomon követhetjük ezeket a változásokat, a civil szervezetek létrejöttét és működését. Dolgozatomban a rendszerváltás után alapított feminista egyesület, a Feminista Hálózat működését fogom megvizsgálni. Először is arra keresem a választ, hogy a szervezetnek egy évtizedes működése során milyen nehézségekkel, buktatókkal kellett szembenéznie és megbirkóznia. Mindehhez először felvázolom a kulturális közeget, amelyben a Hálózatnak működnie kellett. Ezt követően a rendelkezésemre álló források, a Hálózat egyik alapító tagjának, Bozzi Verának - Czene Gáborral készített - *Elsikkasztott Feminizmus* (2006) címen megjelent visszaemlékezése és a Hálózat *Nőszemély* címen megjelentetett lapja alapján a szervezet struktúráját és a külföldi támogatók szerepét elemzem.

A rendszerváltás utáni civil szerveződés

Az 1989-ben kezdődő rendszerváltás időszaka nagy lehetőségeket ígért a civil szervezetek, így a feminista mozgalmak számára is. A szólásszabadságnak és az egyesülési jognak¹ köszönhetően rengeteg civil szervezet jött létre közvetlenül a rendszerváltás után. Bozzi Vera az *Elsikkasztott Feminizmus* (2006) című könyv szerzője - és az 1990-ben alapított Feminista Hálózat egykori alapító tagja - szerint a civil szervezetek tagjai bizakodóan tekintettek jövőbeli tevékenységükre, és bíztak abban, hogy eredményesen tudnak működni és meg tudják valósítani tervezett

¹ [1989. évi XXXI. törvény](#) az Alkotmány módosításáról. A módosított Alkotmány 61–63. §-a tartalmazta az egyesülési jog, a szabad véleménynyilvánítás, illetve a sajtószabadság megfogalmazását. A 61. § (1) bekezdés kimondja, hogy „[a] Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze”, továbbá, hogy (2) „A Magyar Köztársaság elismeri és védi a sajtó szabadságát”. Az egyesülési jogról pedig kimondta, hogy „[a] Magyar Köztársaságban az egyesülési jog alapján mindenkinek joga van a törvény által nem tiltott célra szervezeteket létrehozni, illetőleg azokhoz csatlakozni”.

céljaikat. Hittek abban, hogy a demokratizálódás, az Európához tartozás, ahogy az a Feminista Hálózat *Alapító Nyilatkozatában* (1990) is olvasható, hozzásegíti őket a nőkkel szembeni diszkrimináció megszüntetéséhez:

A szemünk láttára omlott össze a szocializmus, és mi rettentő sokat vártunk a demokráciától. Lubickoltunk a szabadságban. Élveztük, hogy olyan szervezeteket hozunk létre, amelyeket csak akarunk, és ehhez senkitől se kellett engedélyt kérnünk. Egész Budapest forrongott, mindenki jött-ment... [...] Örültünk annak, hogy vagyunk. Nem mondom, hogy mindenki barátkozott mindenkivel, de jó nagy adag bizalom volt bennünk. Egymás iránt is, és a külvilág iránt is. Újfajta szellemi közegbe kerültem, ahol hasonló felfogású nők próbáltak rájönni arra, mi a fenét kezdjenek a rájuk szakadt lehetőséggel. (Bozzi & Czene 2006, 21-22)

A töretlen lelkesedés azonban nem tartott sokáig, a 90-es évek közepéről már teljesen máshogy, sokkal pesszimistábban nyilatkozik Bozzi:

Már 1995-re kiderült, gyermeki illúzió volt azt gondolni, hogy a civil szervezetek ellensúlyai lehetnek a pártoknak, pláne tévedés volt azt hinni, hogy ellenőrzést gyakorolhatnak a pártok felett. A magyarországi civil szférát – beleértve a nőszervezeteket is – nemhogy maximálisan nem lehet mozgósítani, minimálisan is csak nagyon ritkán. Nekem óriási csalódás, hogy a pártpolitika ennyire eluralta az életünket, és hogy ennyire nem tudunk, vagy nem akarunk tenni ellene. (Bozzi & Czene 2006, 98)

A szocializmus által cenzúrázott és állami felügyelet alá rendelt szervezetekkel szemben a formálódó demokrácia lehetővé tette a nők és férfiak számára, hogy aktív tagjai legyenek a civil szervezeteknek. Ennek ellenére Magyarországon a (női) civil társadalom gyenge maradt. Számos tanulmány született arról, ami kifejezetten azt kutatta, vajon miért (volt) olyan gyenge Magyarországon a feminista mozgalom (Marinovich & Árpád 1995, Neményi 1994). Az egyik nyomós indok, melyet a szerzők megállapítanak, a nők múltbéli, az államszocializmushoz kötődő ellentmondásos tapasztalata az állam szervezte „nőpolitikáról.” Ez egyfelől, segítette a nők egyenlőségét a munkavállalásban, jóllehet többnyire a nők felülről irányított munkába állítása révén; sokszor a kötelező „politizálást” is jelentette. Ennek fényében, az újonnan alakuló politikai térben a nők nem érezték szükségességét vagy inkább értelmét annak, hogy civil szerveződésekben vegyenek részt. Mi több, mivel nem láttak jelentős javulást az életükben a szocialista „emancipáltság” révén, szívesen vonultak vissza a privát szférába, s „választották” a családot. Emellett, Acsády szerint a ’nőiség’ konstrukciója a (magyar) közgondolkodásban szintén kizárja a

nőmozgalmi aktivista szerepet, mivel az emancipáció egyik vélt hatása az „elnőietlenedés”, a „női lényeg” elvesztése (Acsády 2000, 180).

A feminista mozgalmak tehát nehezen tudtak szerveződni a szocializmus nemek közötti egyenlőséggel kapcsolatos ambivalens öröksége miatt. Hasonló véleménnyel van a múltról Adamik Mária (2013), aki a következőket nyilatkozta: „magyar női ügyek hátterében az emlékezés problémája áll: sem a külföldnek, sem saját magunknak nem tudunk elszámolni az államszocializmus felemás női emancipációjával.” Erre az ambivalens viszonyra hívja fel a figyelmet Susan Zimmermann (2014) is *A gender-rezsim és -küzdelem a magyar államszocializmusban* című tanulmányában, ahol rámutat arra, hogy a nők többsége szenvedett a kettős munkateher nyomásától. Ugyanakkor

[nem] minden nőt érintettek ugyanúgy és ugyanolyan mértékben a gender-hierarchiának azon elemei, amely a fizetett és meg nem fizetett munka közti viszonytal volt kapcsolatosak. Nevezetesen, azok között a nők között, akik az értelmiséghez és a politikai elithez tartoztak, sokan voltak képesek optimálisan kihasználni a munkavállalás következtében kínálkozó lehetőségeket, és ki tudták adni más nőknek a gondozási munka nagyját, akár fizetett, akár meg nem fizetett formában.

(Zimmermann 2013, 87)

Többek között emiatt is tekinthetett a rendszerváltás után sok „nem-értelmiségi” nő a feminizmusra úgy, mondja Zimmermann, hogy az szintúgy egy olyan eszme, amely az ő személyes életükre nincs ráhatással, annak ellenére, hogy például az abortusztörvények², vagy a családon belüli erőszak törvényi szabályozása³ őket is érinthette. Illetve, véleményem szerint a nők – a 80-as évek hivatalos politikája által tagadott – osztályhoz tartozásának

² A Feminista Hálózat egyik első akciójaként 1990 őszén 6000 aláírást gyűjtött össze az abortusz szigorítása ellen, majd az aláírásokat egy évvel később az Alkotmánybírósághoz is eljuttatták. Az 1992-es parlamenti abortusz-vita kapcsán, a Szabad Döntés Jogáért kampány révén a Feminista Hálózat tagjai ismét aláírásgyűjtésbe kezdtek. A kampánycsoport szórólapokat, plakátokat és levelezőlapokat is biztosított, melyeket az állampolgárok közvetlenül a képviselőknek küldhettek el, annak érdekében, hogy ne fogadják el az abortusz korlátozását. Végül, – feltehetőleg ezeknek az akcióknak is köszönhetően – az Országgyűlés a Hálózat tagjai által kedvezőbbnek tartott törvényváltozatot szavazta meg. (Bozzi & Czene 2006, 41-60) Az [1992. évi LXXIX. törvény](#) 6. §-a szerint az állapotos nő a súlyos válsághelyzetére hivatkozva a terhesség 12. hetéig kérheti a terhesség megszakítását.

³ Magyarországon egészen 2013 júliusáig a családon belüli erőszak nem volt különálló büntetőjogi tényállás, az csak a Büntető Törvénykönyvben szereplő testi sértés egy fajtájaként volt számon tartva. A kormány ezt követően egy önálló, családon belüli erőszakra vonatkozó büntetőjogi tényállást iktatott be a Büntetőjogi Törvénykönyvbe, mely 2013. július 1-én lépett hatályba. (Human Rights Watch 2013, 13-14)

különbségéből adódóan az is következhet, hogy éppen azoknak az értelmiséghez, az elithez tartozó nőknek, akik a rendszerváltozást követően helyzetükből adódóan megismerkedhettek a feminizmussal,⁴ és a (magyar) nőmozgalmak történetével, nem igazán állt érdekében a szerveződés. Ez minden bizonnyal nehezítette a Feminista Hálózat megszervezését és működését, melynek tagjai elsősorban az értelmiség köréből kerültek ki. Vagyis, más-más okból, de a rendszerváltozás pillanatához erősen eltérő eséllyel érkező különböző nőcsoportok feminizmussal szembeni bizalmatlansága egymást felerősítve hátráltatta a szerveződés iránti igényt, vágyat.

Már-már szociológiai klisének számít az az állítás, hogy a kelet-európai társadalmak alacsony-bizalmi szintű társadalmak, ahol a bizalmatlanság megjelenhet intézményekkel szemben és egyes emberekkel szemben is (Boda & Medve 2012). Mind a személyekkel, mind az intézményekkel szemben tapasztalható bizalmatlanság az együttműködés általános hiányához vezethet, melynek egyik sajátos megnyilvánulási terepe a civil szerveződés. A múltbeli negatív tapasztalatok kiváltotta bizalmatlanság tovább erősödik az új rendszer közegében is, például az a meggyőződés, hogy a törvények nem tudnak (teljes mértékben) megvédeni. Ez az attitűd hozzájárulhat ahhoz, hogy egyes bűncselekmények, mint például a családon belüli erőszak⁵, vagy a munkahelyi zaklatás rejtve maradnak. Így a nők érdektelensége abban, hogy részt vegyenek (feminista) civil szervezetek munkáiban, ahogy Zimmermann (2013) is érvel, nem írható le pusztán a magyar nők 1989 után „önként” vállalt családcentrikusságával.

⁴ Barát és Marinovich (2006) "Is There a Space for Teaching Gender Studies in Hungarian Higher Education?" című szövegükben beszámolnak arról, hogy milyen nehézségekkel találták magukat szembe a gender studies tudományterülethez kapcsolódó kurzusok oktatása során: a hallgatók a kurzusok elején meglehetősen negatívan álltak hozzá a feminizmushoz, majd a későbbiekben is inkább csak a szövegelemzések szintjén tudták/akarták hasznosítani az elsajátított (kritikai) ismereteket, a saját életüktől elvonatkoztatva.

⁵ A Human Rights Watch nevű szervezet 2013-ban 29 mélyinterjút készített a családon belüli erőszakot elszenvedett magyar nőkkel. Az „[Addig, amíg vér nem folyik](#)” (2013) című jelentés a családon belüli erőszak kapcsán lévő jogi és gyakorlati hiányosságokra mutat rá. A jelentés címe arra a jelenségre utal, amikor a bántalmazott nők tömegesen arról számolnak be, hogy amikor felvették a kapcsolatot a rendőrséggel, a rendőrség a tétlenségét azzal indokolta, hogy „addig, amíg vér nem folyik” nem hajlandók, vagy nem tudnak közbeavatkozni. (2013, 30) A jelentés szerint Magyarországon a nők körülbelül negyede szenved el élete során férje vagy élettársa által elkövetett fizikai vagy szexuális erőszakot. A bántalmazásokat elszenvedett nők nem bíznak a hatóságokban és ezért rettegnek nyilvánosságra hozni az elszenvedett sérelmeiket. A rendőrséggel és a bírósággal szembeni bizalmatlanság egy fontos akadálya az erőszakoskodásokról szóló feljelentés megtételének és a védelemért folyamodásnak (2013, 41).

A Feminista Hálózat struktúrája

Ebben a feminizmussal meglehetősen ellenséges közegben kezdett el működni az 1990. júniusában alapított Feminista Hálózat nevű civil szervezet. Acsády Judit rávilágít arra, hogy Magyarországon nem volt ismert a nők önszerveződésének hagyománya: „ezt a hagyományt a történelemírók mint egy nyolcvan éven át sikerrel hagyták ki a történelemből, és így feledésre is ítélték” (Acsády 2000, 169). Így a tagok csak autodidakta módon, saját kutatásaik során tudták megismerni elődeik tevékenységeit. A Feminista Hálózat tagjai szinte kizárólag értelmiségiek voltak, (Bozzi 2006) akik olyan szervezetet szándékoztak létrehozni, amelyben nincs hierarchia a tagok között. Ezt az elvet azonban később, mint azt a következő fejezetben bemutatom, az 1996-as *Nőszemélyben* már célként megfogalmazott Nőház (Kulturális Nőközpont) projekt kapcsán, a Pro Helvetia Alapítványhoz benyújtott pályázat során felülírták/átalakították volna a svájci támogató kedvéért, a projekt megvalósítása érdekében.

Fábián Katalin (2009, 120) szerint a feminista szervezetek az egyik fő támogatói a részvételen alapuló demokratikus társadalmi szerveződéseknek, és az a céljuk, hogy minden tag aktívan részt tudjon venni a döntéshozatal egész folyamatában. A Feminista Hálózat tagjai sem voltak ezzel másképpen. Bozzi visszaemlékezésében olvashatjuk, hogy a tagok nem kívántak kialakítani szigorú belső hierarchiát.

Vezetőt nem választottatok? – A jó ég tudja már, mi mindenről szavaztunk. Valamilyen választásnak lennie kellett, mert a bírósági bejegyzésen Adamik Mari és Antonia Burrows szerepel az egyesület hivatalos képviselőjeként... [...] A számvizsgáló bizottság létrehozását azonban hiába írta elő az alapszabály, ilyen testület soha nem alakult, és nem alakult meg az etikai bizottság sem. Soha nem tudtuk pontosan, hány tagunk van... Kötelező lett volna csinálni szmsz-t, szervezeti és működési szabályzatot is. Hochberg Ági, aki vonzódott az anarchizmushoz, mindenfajta szervezettséget elutasított... Mások se nagyon erőltették, nem is készült el soha. (Bozzi & Czene 2006, 26-27)

A Feminista Hálózat egy olyan szervezet volt, amely sokféle problémával kívánt foglalkozni. Acsády Judit a *Kellett Nekünk feminizmus?* tanulmányában az egyesület kezdeti tevékenységét a következőkkel írja le: „a Feminista Hálózat önképzőkörként, tudatébresztő és laza akciócsoportként működött. Első néhány évében inkább a *women's lib* típusú mozgalmakhoz hasonlított” (Acsády 2000, 181).

Az *Alapító Nyilatkozatban*, s a Hálózat rövid történetéről szóló, a *Nőszemély* lapban megjelent írásban is olvashatunk ezekről a célokról. A *Nőszemély* 1993. 3. számában a következők olvashatók:

A Hálózat célkitűzései:

- a nők esélyegyenlőségének megteremtése a magyar társadalomban, küzdelem mindenfajta diszkrimináció ellen
- a nők fokozottabb közéleti és politikai részvételének ösztönzése
- a döntéshozás (törvényhozás) befolyásolása a nőket közvetlenül érintő kérdésekben
- a nőket érintő sajátos problémák tudatosítása a magyar társadalomban

Konkrétabban:

- feminista irodalom fordítása és publikálása
- a „tudatébresztő” szemináriumok rendezése a feminizmus iránt érdeklődő nők számára
- női információs központ és női menedékhely felállítása (más női szervezetekkel is együttműködve)
- női „lobbi”, azaz érdekérvényesítő, nyomásgyakorló csoport szervezése a parlamenti és önkormányzati képviselők befolyásolására.

(*Nőszemély* 1993, 11)

Mindezekből látszik, hogy a Feminista Hálózat nem csak politikai, hanem kulturális események szervezésével is próbálta elősegíteni a nőkkel szembeni diszkrimináció megszüntetését. Ebből azonban az is következik, hogy a Hálózat tevékenysége szerteágazó lett, nem „egy ügyért” küzdöttek, mint tették azt a Hálózatból később kivált egyesületek, a Nők a Nőkért az Erőszak Ellen (NaNE) vagy a Labrisz Egyesület. Érdekes megvizsgálni azt, hogy a demokratizálódás folyamatában, főleg a nemzetközi vagy transznacionális szervezetek hatására, hogyan változott meg a Hálózatnak a szervezet felépítéséről alkotott képe, illetve, hogy a Hálózatból kivált szervezetek - ellenben a Hálózattal - miért tudtak mindmáig fennmaradni.

Fábián (2009, 98) úgy véli, hogy az intézményesítés legalapvetőbb formája, ami alatt főleg a szervezet hivatalos bejegyzését érti, a Feminista Hálózat esetében is megtörtént. Bár hozzáteszi, hogy ezzel együtt még mindig lazán strukturált szervezet maradt. Ez a „strukturálatlanság” vagy laza struktúra főleg a finanszírozás kapcsán és a transznacionális szervezetekhez beadott pályázatokkor okozott nehézségeket, mivel transznacionális szervezetek a megbízhatóság nevében megkövetelték a szervezettséget és az átláthatóságot. Emellett, az átláthatatlanság nem csak a külföldi támogatóknak, hanem a tagoknak is nehézséget okozott. Például, az 1992-es abortuszkampány során a Feminista Hálózat négy tagja létrehozta a Szabad Döntés Jogáért Kampánycsoportot, amely önálló szerveződés volt. Ugyanakkor Bozzi visszaemlékezésében azt állítja, hogy ő sokáig azt hitte, a

Feminista Hálózat maga szervezte a kampányt. Azaz a strukturálatlanság egyik árulkodó jele az információ áramlás hiánya a szervezeten belül:

...teljesen természetesnek vettem: ez a Feminista Hálózat kampánya. Én is megdöbbenem, amikor megtudtam, hogy a Szabad Döntés Jogáért Kampánycsoport tulajdonképpen egy tőlünk független ufószerű akármí...
(Bozzi & Czene, 2006, 60)

A Nőház „bonyodalom”

A Nőház esete talán az a példa, amely a legjobban árulkodik a szervezettség hiányáról, pontosabban az anyagi források felhasználásának átláthatatlanságából adódó, a Hálózat célkitűzéseit hátráltató következményeiről. Már az 1993-as Feminista Hálózat céljairól szóló rövid szövegben (Nőszemély, 1993, 11) is olvashatunk a női információs központ létrehozásáról. Később ezt a célkitűzést a Nőszemély 1996/1-es számában a következőképp pontosították:

Kulturális Nőközpont. Egyebek mellett könyvtár, antikvárium, olvasósoba, lapszerkesztőség, kávézó és pódium kap helyet abban a VIII. kerületi pincehelyiségben, ahol a tervek szerint az ország, sőt a térség első kulturális nőközpontja létesül majd. A kezdeményezés Takács Carolától származik, akinek – úgy tűnik – a józsefvárosi önkormányzat támogatását is sikerült elnyernie.
(Nőszemély 1996,5)

Bozziék beszámolója szerint is már régóta tervezték a nőközpont létrehozását, de sokáig nem volt elég pénz a megvalósításra. A svájci Pro Helvetia Alapítvány, akiktől már kapott a Feminista Hálózat a *Nőszemély* lap megjelentetésére is korábban támogatást, 1996-ban ígéretet tett arra, hogy 30 millió forinttal támogatja a nőközpontot (Bozzi & Czene 2006, 128). A svájciak azt a feltételt szabták, hogy a Feminista Hálózat hozzon létre alapítványt a Nőközpont működtetésére. Amikor Bozzi a visszaemlékezésében a Nőközpont megalapításához beadott pályázatról beszél, akkor azt mondja, hogy a svájci Pro Helvetia Alapítvány a Feminista Hálózattal szemben azt a feltételt szabta, hogy a szervezet működése legyen átláthatóbb a Nőközpont megalapításával kapcsolatban:

Azt viszont tényleg elvárták a svájciak, hogy az alapítvány, amit majd a nőközpont fenntartására hoztok létre, ellenőrizhető és áttekinthető módon működjön. - Ne aggódj! Kész tervek voltak mindenféle struktúrára meg hierarchiákra... [...] És megkezdődött a versenyfutás a leendő nőközpont különböző tisztségeiért. –Túl sokan tudtak arról, hogy mi készül. Annyian

akartak valamilyen pozícióba kerülni, hogy Carola kezdett komolyan megijedni... Nekem valami istentelenül fontos tisztséget akart a nyakamba zúdíttani, mert – mondta – szüksége van maga körül olyan emberekre, akikben megbízhat. (Bozzi & Czene 2006, 132-133)

A svájci támogatók a bizalmatlanságot, az elszámoltathatóság és megbízhatóság nevében azzal kívánták eloszlatni, hogy egy Magyarországon élő „nyugati” feministát akartak a Nőközpont jövőbeli vezetőségében látni:

A Pro Helvetia Alapítványnál viszont mind kevésbé voltak elégedettek az előkészületekkel... A tolongás láttán a svájciak újabb feltételt szabtak, de ekkor már olyat, ami elfogadhatatlan volt a számunkra. Közölték: ha egy bizonyos Magyarországon élő nyugati feminista... nem kerül be a nőközpont vezetőségébe, akkor nincs pénz.

(Bozzi & Czene 2006, 133)

A Feminista Hálózat tagjai ezt elfogadhatatlan, az autonómiájukat sértő feltételnek találták, így nem akartak együttműködni a svájciakkal. Az Alapítvány személyi feltételét úgy értelmezték, hogy a svájciak át akarják venni az irányítást:

Ebbe az ultimátumnak tetsző feltételbe már nem voltunk hajlandók belemenni. A nőközpont szervezését a Feminista Hálózat kezdeményezte. Tudtuk, hogy a svájciak nélkül semmire sem megyünk, de ettől még nem váltunk beosztottakká. Úgy gondoltuk, bárki is adja a pénzt, egyedül nekünk van jogunk eldönteni, hogy kit vagy kiket szeretnénk látni a nőközpont vezetőiként.

(Bozzi & Czene 2006, 134)

A svájci támogatók valószínűleg nem értették ezeket a belső konfliktusokat a Feminista Hálózat tagjai közt és más feminista vagy nőszervezetek közt, így végül visszavonták a támogatást a „szervezetlenség láttán”. Bozzi megfogalmazásában azért, mert úgy látták, „hogy a magyarországi nőszervezetek még nem elég érettek egy ilyen nagyszabású vállalkozás megvalósítására” (Bozzi & Czene 2006, 138).

A Nőház projekt pár évvel később a Feminista Hálózat nélkül valósult meg, de ez nem olyan volt, amilyet a Feminista Hálózat eltervezett. A Nőház megvalósítására a civil nőszervezetek konzorciumot, majd egyesületet alakítottak. A Nőház fenntartását és költségeit az Esélyegyenlőségi Kormányhivatal finanszírozta (Bozzi & Czene 2006, 161). A következőkben Bozzi aggodalmát olvashatjuk azzal kapcsolatban, hogy az állam átveszi egy civil szervezet projektjét:

Czene: Lévai Katalin bábáskodása mellett megvalósult az, amivel ti, feministák kudarcot vallottatok: a fővárosban létrejött az első magyarországi civil nőközpont.

Bozzi: Majdnem szétrobbantam a méregtől, amikor Lévai Katalin bejelentette, hogy a Budapesti Nőház létrehozásával a civil szervezetek tízéves álma teljesült. Nekünk egészen másmilyen álmaink voltak! Az első pillanattól látszott, hogy ez a nőház egy civil ruhába öltöztetett kormányzati intézmény lesz.

(Bozzi & Czene, 2006, 159)

Összességében, a Nőház példája jól szemlélteti a Hálózat szervezetlenségének hátrányait. Így valószínűleg nem véletlen, hogy ugyanabban az évben, amikor a svájci Pro Helvetia Alapítványhoz beadott Nőközpont projekt megghiúsult, jelent meg Acsády Judit fordításában Jo Freeman, amerikai kutató cikkének (*The Tyranny of Structurelessness*) *A Szervezetlenség Zsarnokságának* egy részlete a *Nőszemély* 1996. év. 3. számában (Freeman in *Nőszemély* 1996/3, 7). Freeman megállapítja, hogy a nőmozgalmak kibontakozásakor a szervezetek nagy hangsúlyt fektettek a vezető és struktúra nélküli szerveződésre, amit a társadalom túlszervezettségére adott reakciónak lát. A korai időszakban ez a strukturálatlanság még nem jelentett komolyabb problémát, hiszen a tudatébresztést (consciousness-raising) tartották a csoportok a legfőbb tevékenységüknek. Freeman szerint a probléma ott kezdődött, amikor egy csoportnak már konkrétabb céljai voltak. Ekkor változtatniuk kell(ett volna) a szerkezetükön. Ez történhetett a Feminista Hálózat esetében is. Bozzi maga is így jellemzi a Hálózat stratégiáit:

Kicsit megtévesztő, de azért kedves tőled, hogy úgy állítod be, mintha a Feminista Hálózatnak lett volna egy előre kidolgozott, tudatosan alkalmazott stratégiája. Nem volt. Esetleges módon, rögtönzésekkel igyekeztünk befolyásolni az eseményeket.

(Bozzi & Czene 2006, 66)

A Hálózat tagjai nagyon széleskörű, tiszteletre méltó célokat fogalmaztak meg eleinte, legyen az lobbizás, kulturális, vagy irodalmi estek szervezése, a *Nőszemély* folyóirat megjelentetése vagy a Nőközpont. Ezek közül nagyon sok cél eredményesen megvalósult. Számos esetben fontos szerepet játszott a Hálózat, de amint valamilyen konkrét „ügy” vagy „projekt” képbejött, máris egy másik szerveződés, mint például az egyszerű Szabad Döntés Jogáért Kampánycsoport, vagy a nők elleni erőszak ellen küzdő Nők a Nőkért az Erőszak Ellen (NaNE) létrejötte kellett ahhoz, hogy az elképzelt projekteket hatékonyan meg tudják valósítani. Ez azért lehetett így, mert ezek a csoportok már specializálódtak, szervezettebbek, formálisabbak voltak, vagy legalábbis annak tűntek, és talán ezért a nemzetközi, transznacionális szervezetek, támogatók bizalmát is sokkal

könnyebben elnyerték. Fábián (2009, 247) is ezt a tendenciát írja le: azok a közép-kelet európai informális csoportok, akik a nők elleni erőszakkal foglalkoztak – mint esetünkben a NaNE – hamar formálissá váltak, mert csak mint intézményesült szervezetek pályázhattak, és nyerhették el külföldi vagy állami támogatásokat. Fábián (2009, 101) rámutat, hogy a jobban intézményesült nőcsoportoknak – akiknek volt szervezőjük, és irodájuk – több esélyük volt arra, hogy a nyilvánosság, illetve az adományozó szervezetek szakértőinek, s mint ilyenek, megbízhatónak tekintse őket. Fábián a Magyarországi Női Alapítványt (MONA) és a Nők a Nőkért az Erőszak Ellen (NaNE) szervezeteket emeli ki.

Konklúzió

A hierarchia ellenzése a női csoportok sajátossága volt, a feminista politika kifejeződése, illetve kifejezésre juttatásának igénye hozta létre. Ez azonban, mondja Fábián, időközben megváltozott, ma már nem tekintik a hierarchikus és a bürokratikus szervezeteket úgy, mintha a feminista elvekkel ellenesek lennének (Fábián 2009, 96-97). Bár lehet, hogy a hierarchia korlátozhatja a tagok teljes mértékű részvételét, de amint már Freeman (Freeman in Nőszemély 1996/3, 7), is megállapította, a hierarchia és a demokrácia nem mondanak teljesen ellent egymásnak. Viszont az informálisan strukturált nőcsoportok kiszolgáltatott helyzetben találhatják magukat, és nem csak azért, mert a támogató szervezetek átláthatóság híján nem ítélik oda a megpályázott összegeket. Hanem azért is, mert formális struktúra nélkül lehetséges, hogy a „lehangosabb” nők fognak döntéshozatalkor dominálni, ami épp a demokratikus működés ellen szól, és így a belső, tagok közötti személyes hatalmi viszonyok is rejtve maradnak, maradhatnak, ami végső soron a szervezet szétforgácsolódásához vezethet.

Freeman hét fontos ismérvet fogalmaz meg, amely a demokratikus szerveződéshez elkerülhetetlenül szükséges. Az egyik – talán a legfontosabb – ezek közül, hogy az információ mindenkire eljusson, mert az információ hiánya, vagy kisajátítása bizalmatlanságot szülhet. A személyek közötti bizalmatlanság – csakúgy, mint az intézményekkel szembeni, vagy a külföldi, „nyugati” támogatókkal szembeni bizalmatlanság – sok nézeteltérést, félreértést okozhat. A bizalmatlanság megvizsgálásakor nagyon fontos feltárni azokat a társadalmi és kulturális tényezőket, amelyek a bizalmatlanságot előidézték. Ahhoz, hogy pontosabb képet kapjunk a Feminista Hálózat működéséről, további kutatásaim célja, hogy a Hálózat többi tagját is megkérdezem erről. Bozzi véleménye csak egy vélemény a sok közül, amely, mint egyetlen megjelent visszaemlékezési kiindulási alapul szolgál annak feltérképezéséhez, hogy hogyan értékelték, és értékelik több

mint egy évtizeddel később a Hálózat egykori tagjai a szervezet működését és eredményességét – elsősorban a bizalom szempontjából.

Felhasznált irodalom

- Acsády, Judit. 2002. „Kellett nekünk feminizmus? „Nyugati” gondolatok hazai fogadtatása.” In Kovács János Mátyás (szerk.) *Zárva várt Nyugat: Kulturális globalizáció Magyarországon*. Budapest: 2000 Kiadó – Sík Kiadó, 165-86.
- Adamik, Mária. 2013. szept. 18. [„Női Kvótával Sikereesebbek Lennénk”](#) (Bánlaci D. Stella). *Index*. Hozzáférés: 2014. febr. 2.
- Arpad, Susan S. and Sarolta Marinovich. 1995.: „Why Hasn’t There Been a Strong Women’s Movement in Hungary?” *Journal of Popular Culture* 29/2, 77-97.
- Barát, Erzsébet – Marinovich Sarolta. 2006. ”Is There a Space for Teaching Gender Studies in Hungarian Higher Education?”. In Pető Andrea (ed.) *Teaching Gender Studies in Hungary*. Budapest, 13-23.
- Boda, Zsolt – Medve-Bálint Gergő. 2012. Intézményi bizalom Európa régi és új demokráciáiban. In *Politikatudományi Szemle* 2012/2, 27-53.
- Bozzi, Vera – Czene Gábor. 2006. *Elsikkasztott feminizmus*. Budapest: Osiris.
- Fábián, Katalin. 2009. *Contemporary Women’s Movements in Hungary. Globalization, Democracy and Gender Equality*. Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press.
- Feminista Hálózat. 1990. [Alapító Nyilatkozat](#). Hozzáférés: 2014.02.01
- Human Rights Watch (Lydia, Gall). 2013. [„Addig, amíg vér nem folyik: Védtelenség a családon belüli erőszak ellen Magyarországon”](#). Hozzáférés: 2014.04.02
- Jo, Freeman. 1996. „Szervezetlenség Zsarnoksága” in *Nőszemély*. ford. Acsády Judit. 1996/3. szám 6-7.
- Neményi, Mária. 1994. „Miért nincs Magyarországon nőmozgalom?” In Hadas Miklós szerk. *Férfiuralom*. Budapest: Replika Kör, 235-45.
- Nilda, Bullein. 1993. „A Feminista Hálózat Rövid Története.” *Nőszemély* 11.
- „Kulturális Nőközpont” 1996. *Nőszemély* 1. sz., 5.
- Susan, Zimmermann. 2013. [„A gender-rezsim és -küzdelem a magyar államszocializmusban”](#) *TNTeF* 3.2, 64-94.

1989. évi XXXI. törvény az Alkotmány módosításáról. [61–63. §. Véleménynyilvánítás, sajtó szabadság, egyesülési jog.](#) Hozzáférés: 2014.04.05.
1992. évi LXXIX. törvény. 6. § „[A terhesség megszakítása](#)”. Hozzáférés: 2014. 04.10.